

การวิเคราะห์โคลงโลกนิติตามแนวปรัชญาสังคัมเชิงพุทธ

An Analysis of Lokaniti Poem in Buddhist Social Philosophy

พระศรีรัตนโบล^๑
Phrasrirattanobon

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์โคลงโลกนิติตามแนวปรัชญาสังคัมเชิงพุทธ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแหล่งที่มาของโคลงโลกนิติต ๒) เพื่อศึกษาสาระสำคัญของโคลงโลกนิติต และ ๓) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและแนวปฏิบัติในโคลงโลกนิติต สำหรับคนในสังคัมตามแนวปรัชญาสังคัมเชิงพุทธ โดยมีวิธีการศึกษาค้นคว้ารวบรวมหลักฐานและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ทั้งจากพระไตรปิฎก ตำราทางพระพุทธศาสนา โคลงโลกนิติตำนวนต่างๆ รวมถึงตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสรุปผลตามหลักฐานที่ปรากฏ

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์โคลงโลกนิติตที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของสังคัมโดยรวม โดยใช้หลักการของปรัชญาสังคัมของพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์พบว่าพฤติกรรมและแนวปฏิบัติในโคลงโลกนิติตสำหรับคนในสังคัมตามแนวปรัชญาสังคัมเชิงพุทธที่สามารถรวบรวม เป็นหมวดหมู่ได้ ๓๓ กลุ่มใหญ่ ซึ่งครอบคลุมพฤติกรรมของบุคคลทั้งหมดที่จะใช้ดำเนินชีวิตในสังคัม

คำสำคัญ: โคลงโลกนิติต ,ปรัชญาสังคัมเชิงพุทธ

^๑ ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research is of 3 objectives:-1) to study the sources of the Lokaniti poem, 2) to study the general cores appearing in the Lokaniti poem, and 3) to study the behaviors and the practical ways in the Lokaniti poem for people in the Buddhist social philosophy. Data in the research were collected from Tipitaka, Buddhist Textbooks including the Lokaniti poem in several styles of writing and the academic textbooks.

In this research, it was clearly found that the analysis of the Lokaniti poem relating to the behavior of generally society was made by using the principle of the concept of Buddhist social philosophy as the conceptual framework criteria, and the results of the analysis were found that the behavior and the practical ways in the Lokaniti poem for people in Buddhist social philosophy referred to 33 big groups which covered all of the persons' behavior while living in society.

Keywords: Lokaniti , Buddhist Social Philosophy

๑. บทนำ

โคลงโลกนิติ เชื่อกันว่าเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ตกทอดมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตในยุค นั้นได้คัดเลือกคาถาสภาสุภาษิตภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตจากบรรดาคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์โลกนิติ คัมภีร์ธรรมนิตี คัมภีร์ราชนิตี พระไตรปิฎก ทิโอบเทศ เป็นต้น มาถอดความและเรียบเรียงเป็นโคลงโลกนิติ ขึ้นเป็นสำนวนแรก พอล่วงมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๔ พระองค์ได้มีพระราชดำริให้จารึกความรู้ทางวิชาการในแขนงต่างๆ ลงบนแผ่นศิลาที่ประดับอยู่ตามเสาหรือกำแพงพระวิหารและศาลารายเพื่อให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาอันยั่งยืน ในการนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติศร พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงชำระโคลงโลกนิติของเก่าให้มีความไพเราะยิ่งขึ้น เพื่อจารึกไว้พร้อมกับสรรพวิทยาการด้านอื่นๆ ในคราวเดียวกันนี้^๒

คำว่า โลกนิติ แปลว่าระเบียบแบบแผนของโลก^๓ โคลงโลกนิติจึงเป็นวรรณกรรม

คำสอนที่มุ่งแสดงถึงสัจธรรมของชีวิตและความเป็นจริงของโลก เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึงเข้าใจความเป็นไปของโลกได้ดีขึ้น โคลงโลกนิติเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าในหลายๆด้าน ในด้านวรรณศิลป์ โคลงโลกนิติเป็นโคลงที่สวยงามที่อ่านเข้าใจง่าย มีการเลือกใช้คำที่ไพเราะสละสลวยใช้คำน้อยแต่กินความมาก ในด้านสังคม โคลงโลกนิติได้ช่วยถ่ายทอดค่านิยมอันดีงามที่คนในสังคมควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขของตนเองและสังคม โคลงโลกนิติเป็นส่วนหนึ่งของจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น เป็นสถานที่รวบรวมศาสตร์ความรู้ไว้หลายแขนง โดยเป็นวิชาความรู้ที่มีลักษณะเป็นสากล ดังนั้นองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) จึงได้ประกาศรับรองจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลกในทะเบียนนานาชาติ ใน พ.ศ. ๒๕๕๔^๔

โคลงโลกนิติถือว่าเป็นสุภาษิตเก่าแก่แต่ต่างมาแต่โบราณครั้งกรุงเก่า เดิม นักปราชญ์ผู้แต่งเที่ยวเลือกหาคาถาสภาสุภาษิตภาษาบาลีและสันสกฤตอันมีอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ คือ คัมภีร์โลกนิติบ้าง คัมภีร์โลกนัยบ้าง ตลอดจนคัมภีร์พระธรรมบทก็มี นำมาตั้งแล้ว

^๒ สนิท ตั้งทวี, **วรรณคดีแล**

วรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๘.

^๓ ศ.คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส, **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๙,

(กรุงเทพฯโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๔๑.

^๔ คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔), หน้า ๕๐.

แปลแต่งเป็นคำโคลงไปทุกๆคาถารวมเป็น เรื่องเรียกว่า โคลงโลกนิติ เป็นสุภาชิตที่นับถือ มาช้านาน ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๗๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ฯ จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่ามาชำระแก้ไข ใหม่ให้เรียบร้อยประณีตและไพเราะ เพราะ ของเก่าคัดลอกกันต่อๆ มาปรากฏมีถ้อยคำ วิปลาสมติผลาตมาก ครั้นสมเด็จพระ ยามาเดชาดิศร ทรงชำระแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้ จารึกไว้ในวัดพระเชตุพน ฯ โคลงโลกนิติ จึง แพร่หลายแต่นั้นมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เคย รวบรวมโคลงโลกนิติทั้งของเก่าและที่ชำระ ใหม่พิมพ์ขึ้นครั้งหนึ่ง ให้ชื่อว่า ประชุมโคลง โลกนิติ มีคาถาบาลีและสันสกฤตเท่าที่ค้นพบ พิมพ์กำกับไว้ข้างต้นของโคลงภาษิตนั้นด้วย และต่อมาได้พิมพ์อีกหลายครั้ง ในการพิมพ์ ครั้งต่อมา กรมศิลปากรได้คงคาถาไว้ตามเดิม และค้นหาเพิ่มเติมใหม่จากการพิมพ์ครั้งแรกบ้าง แต่ถึงกระนั้นคาถาที่ยังไม่พบก็ยังมี อีกหลายบท สุภาชิตที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ เกือบทุกบท ล้วนเป็นภาษิตที่นิยมนับถือกันว่าเป็น ภาษิตที่เหมาะสมที่จะใช้เป็นหลัก ประพฤติปฏิบัติและจดจำไว้กล่าวสั่งสอนกัน มาก

นอกจากนี้แล้ว โคลงโลกนิติเป็น วรรณกรรมประเภทสุภาชิตคำสอน ซึ่งมี ลักษณะเด่น คือ ผู้ประพันธ์ได้ยกคาถาบาลี คาถาและสันสกฤตเป็นบทตั้ง แล้วจึงแปลแต่ง คาถาเหล่านั้นเป็นโคลงสี่สุภาพไปตลอดทุก คาถา แต่ก็มีบางคำโคลงที่เกิดจากการ สร้างสรรค์ของกวีเอง จึงไม่มีบทคาถา

ประกอบ สุภาชิตที่นำเสนอในโคลงโลกนิตินี้ นับเป็นคาถาที่คนไทยนิยมอ่านมาตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีหลักฐานปรากฏว่ามีโคลง โลกนิติสำนวนเก่าหลายสำนวน นักปราชญ์ได้ เล็งเห็นความสำคัญว่า โคลงโลกนิติ เป็น วรรณกรรมที่ทรงคุณค่ายิ่ง ซึ่งจะช่วยให้จรรโลง ให้ผู้อ่านสามารถน่าแง่คิด คติสอนใจไป ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันด้วยแต่ละ โคลงมีเนื้อหาสาระที่กินใจใช้ถ้อยคำกะทัดรัด คมคาย ชัดเจน ลึกซึ้งตรึงใจ และเพียบพร้อม ด้วยวรรณรสของบทกวี

โคลงโลกนิตินี้เป็นภาษิตที่นับถือ กันมาช้านาน คำโคลงทุกบทล้วนเป็นคติธรรม อันลึกซึ้ง ซึ่งเปรียบเสมือนภาษิตเตือนใจใน หลากหลายด้าน อันเป็นประโยชน์ต่อการ นำไปเป็นหลักประพฤติปฏิบัติตนในการ ดำรงชีวิตของคนไทยเราทั้งในยุคปัจจุบันนี้ และยุคหน้า สำนักพิมพ์ต่างๆได้จัดพิมพ์เพราะ เห็นว่าโคลงโลกนิตินี้นอกจากจะเป็นการธำรง รักษาไว้ซึ่งมรดกทางวรรณกรรมของไทยเรา แล้ว ยังจะเป็นหลักประพฤติปฏิบัติอันมีคุณค่า ต่อผู้อ่านอีกด้วย

เพราะเหตุที่โคลงโลกนิติมี ความสำคัญและอิทธิพลต่อสังคมไทย ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อมเป็นอย่างมากเป็นอเนก ประการดังกล่าวนมาแล้วนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการ นำเสนองานวิจัยเรื่องโคลงโลกนิติในอีกมิติ หนึ่งเป็นเชิงปรัชญาสังคม โดยจะวิเคราะห์ โคลงโลกนิติที่เกี่ยวข้องกับสังคมตามแนวการ ตีความของหลักการของพุทธศาสนา เพื่อตอบ คำถามว่า มีโคลงบทไหนบ้างที่สัมพันธ์กันกับ สังคมและที่มีเนื้อหาตรงกันกับคำสอนของ พุทธศาสนา และ นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัย ต้องการศึกษาคือความเป็นมาของโคลงโลกนิติ

พร้อมทั้งแหล่งที่มาให้ละเอียดถี่ถ้วน โดยจะสืบค้นที่มาในคัมภีร์ฝ่ายพุทธศาสนาและฝ่ายพราหมณ์ทั้งบาลีและสันสกฤตต่อจากงานวิจัยของ นิยะดา เหล่าสุนทร ที่ได้ศึกษาที่มาของโคลงไปส่วนหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยยังต้องการทราบถึงโลกทัศน์ของคนไทยที่ปรากฏอยู่ในโคลงโลกนิติด้วย จึงได้เสนองานวิจัยขึ้นมาเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกต่อไปในมุมมองที่เกี่ยวข้อง

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ระเบียบวิธีการวิจัยได้แบ่งออกเป็นขั้นตอน ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้ ๑) ขั้นตอนรวบรวมเอกสาร เป็นการรวบรวมเอกสารที่สัมพันธ์กับงานวิจัยสี่ประเภท ได้แก่เอกสารที่เป็นต้นฉบับโคลงโลกนิติ เอกสารที่เป็นงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้อง และ เอกสารที่เป็นคัมภีร์ที่มาของโคลงโลกนิติ เอกสารที่มาจากที่มาที่ไปมาจากคัมภีร์โลกนิติโดยตรง ๒) ขั้นตอนการสังเคราะห์และวิเคราะห์และข้อมูล เป็นการนำโคลงโลกนิติฉบับต่างๆไปเทียบเคียงกับคัมภีร์ที่ถือว่าเป็นแหล่งที่มาของโคลง เพื่อสืบค้นแนวคิดดั้งเดิมของนักกวีและความเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิดดั้งเดิมของนักกวีไทย จากนั้นผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับโคลงโลกนิติ จากนั้นก็จำแนกโคลงโลกนิติ โดยแบ่งโคลงออกเป็นหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและโลกทัศน์ของคนในสังคม ตามประเด็นของการวิจัยที่ต้องการวิเคราะห์โดยใช้หลักการและวิธีการตีความตามนัยของปรัชญาสังคมของพุทธศาสนานิกายเถรวาท๓) ขั้นตอนสรุป เป็นการสรุปประเด็นสำคัญของโคลงโลกนิติโดยการ

ประมวลผลตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ได้แก่ แหล่งที่มาของโคลงการใช้บทกวี การใช้ภาพพจน์ การใช้กลบท สารัตถะของโคลง เนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับสังคมและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัยต่อไป

๓. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์โคลงโลกนิติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของสังคมโดยรวม โดยใช้หลักการของปรัชญาสังคมของพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์พบว่าพฤติกรรมและแนวปฏิบัติในโคลงโลกนิติสำหรับคนในสังคมตามแนวปรัชญาสังคมเชิงพุทธ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ การคบคนพาลและการคบบัณฑิต

ในโลกนี้ มีบุคคลที่ควรคบอยู่ด้วยกัน ๒ จำพวก คือ คนพาลและบัณฑิต และ ผลของการคบหาสมาคมกับบุคคลเหล่านั้นก็แตกต่างกัน ในโคลงโลกนิติ กวีได้ยกตัวอย่างของการคบหาสมาคมกับบุคคลสองจำพวกนั้นว่า ใครคบคนพาลก็ต้องเดือดร้อนทนทุกข์ไปตลอด แต่ใครคบนักปราชญ์ผู้มีปรีชาญาณก็จะมีแต่ความสุขเพราะได้เรียนรู้แต่สิ่งดีงามตั้งที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่

(๑๘) คนใดไปเสพด้วย คนพาล
จักทุกข์ทนเนนาน เนินแท้
ใครเสพท่วยทรงญาณ เปรมปราชญ์
เสวยสุขล้ำเลิศแท้ เพราะได้สดับดี

๓.๒ ลักษณะของบัณฑิตและคนพาล

ลักษณะของคนที่เป็นพาลและลักษณะของคนเป็นบัณฑิตนั้นโบราณจารย์

ท่านได้แนะวิธีการที่ทำให้เราพอที่จะสังเกตได้ว่าคนพาลและบัณฑิตนั้นมีพฤติกรรมเช่นไรในโคลงโลกนิติ กวีก็ได้ยกตัวอย่างของการสังเกตนั้น เช่นว่า แมลงวันนั้นชอบแต่สิ่งที่สกปรก เช่นเดียวกับคนพาลที่ชอบแต่เรื่องที่ไม่ดี แมลงผึ้งชอบแต่สิ่งที่หอมเช่นดอกไม้ บินไปหา เช่นเดียวกับนักปราชญ์ชอบแต่แสงหาธรรม ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๓๔) แมลงวันแสวงเสพด้วย ลามก

พาลชาติเสาะสิ่งรัก เรื่องร้าย

ภูมราเห็นเห็นหก หาบุษ บานา

นักปราชญ์ฤท่อนหม้าย หมั่นสู้แสงธรรม

๓.๓ การอวดดีของคนชั่วและสัตว์น้อย

เป็นปกติของคนชั่วและสัตว์ที่โหดงั้นที่จะทำการอวดดีแข่งกับคนดีหรือสัตว์ใหญ่ที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ในโคลงโลกนิติ กวีได้กล่าวถึง การอวดดีของคนพาลและสัตว์น้อยที่คิดว่าตัวเองเทียมเท่ากับสัตว์ใหญ่หลายประเภทกตัวอย่างเช่น หมอน้ำที่มีน้ำบรรจุเต็มย่อมไม่เกิดเสียงกระฉอก ถ้าน้ำไม่เต็มย่อมเกิดเสียง เหมือนคนมีความรู้มักไม่พูดมาก แต่คนโง่รู้น้อยมักอวดมาก ดังที่โคลงโลกนิติกล่าวว่า

(๒๕) กะละออมเพ็ญเพียบน้ำ ฤติง

โองอ่างพร่องชลซิง เฟื่องหม้อ

ผู้ปราชญ์ท่อนสูงสิง เยียใหญ่

คนโง่รู้น้อยก้อ พลอดนั้นประมาณ

๓.๔ รักษาเกียรติยศและธรรม

สัตว์ที่ชาวโลกสมมติว่ามีชาติตระกูลดีจะรักษาเกียรติยศของตัวเองและคนดี จะรักษาธรรมยิ่งกว่าชีวิตตัวเอง ในที่นี้กวีได้ตัวอย่างว่า เมื่อต้องเสียทรัพย์เพื่อรักษา

ศักดิ์ศรีวงศ์ตระกูลไว้ก็ต้องยอม แม้เสียศักดิ์ศรี แต่เพื่อแลกกับความรู้ก็ควรยอม หากแพ้ยายใครก็ขอให้ยังคงรักษาความสัตย์ซื่อไว้ แต่ถ้าจะต้องเสียความสัตย์ซื่อ สู้ยอมเสียชีวิตไปเลยดีกว่าดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๖๙) เสียทรัพย์ครอง อย่าได้

ยศศักดิ์เสียอย่างด ฝ่ายรู้

ฝ่ายรู้นาศอยาลด เสียอาตม์

เสียอาตมครองรู้ อย่าให้เสียธรรม

๓.๕ การพึ่งพากันและกัน

การพึ่งพาอาศัยกันและกันนั้น เป็นสิ่งที่ต้องมีในสังคมทุกสังคม ในโคลงโลกนิติ กวีกล่าวยกอุทาหรณ์ว่า ป่าต้องพึ่งเสือที่ดุร้าย คนจะได้ไม่เข้าไปทำลายป่า เสือกต้องอาศัยป่าเป็นบ้าน ความซื่อก็ต้องอาศัยความดี เมื่อมีความดี คนจึงรู้จักว่าสิ่งใดเป็นความชั่ว ความเท็จต้องพึ่งความจริง เรือต้องพึ่งน้ำ และ น้ำก็ต้องพึ่งเรือ เพราะมีเรือขึ้นล่อง น้ำจึงไม่เนาเสียดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๔๘) ป่าพึ่งพาลพยัคฆ์ร้าย ราวี

เสือพึ่งไพรพงพี เกื่อนถ้ำ

ความซื่อพึ่งความดี เท็จพึ่ง จริงนา

เรือพึ่งแรงน้ำน้ำ หากรู้คุณเรือ

๓.๖ ชีวิตมีคุณค่าและไร้ค่า

ชีวิตคนเรานั้นจะดีหรือว่ามีค่าไม่ได้ อยู่ที่ว่าเป็นคนแก่หรือว่าเป็นเด็ก คนที่เป็นเด็กแต่มีคุณธรรมกว่า ท่านผู้รู้กล่าวสรรเสริญบุคคลนั้น มากกว่าคนที่อายุมากเสียในโคลงโลกนิติ มีตัวอย่างที่กวียกมากกล่าวไว้ว่า คนเราเกิดมาอายุยืนยาวถึงร้อยปีได้ แต่กลับไม่รู้จักศีลทำ เด็กอายุเพียง ๑ ปี ยังรู้จักรักษาศีล พระพุทธองค์ท่าน จึงยกย่องว่า เด็กนั้นประเสริฐกว่าผู้ใหญ่

(๕๐) มีอายุร้อยหนึ่ง นานนัก
ศีลข้อปัญจาศจักษ ไปรู้
ขวบเด็ยวเด็กรู้รัก ชาานิจ ศีลนา
พระตรัสสรรเสริญผู้ เด็กนั้นเกิดศรี

๓.๗ พระคุณมารดาบิดาครู

อาจารย์

มารดาบิดาและครูอาจารย์นั้นเป็นบุคคลที่มีบุญคุณต่อเรามาก การกระทำตอบแทนท่านทั้งสองนั้นมีไขทำได้ง่าย เพราะว่าพระคุณของผู้เป็นแม่นั้นยิ่งใหญ่เหมือนผืนแผ่นดิน พระคุณของพ่อเปรียบดั่งท้องฟ้า พระคุณของพี่เปรียบเหมือนขุนเขาใหญ่ พระคุณของครูบาอาจารย์นั้นเปรียบเหมือนห้วงมหาสมุทร ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๒๓๑)คุณแม่หนาหนักเพียง พสุธา
คุณบิดาดุจอา กาศกว้าง
คุณพี่ฟ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณอาจารย์อ้าง อาจสุสาคร

๓.๘ เครื่องผูกใจคือไมตรี

การที่จะผูกใจคนในโลกนี้ ให้แน่นได้นั้น ท่านสอนให้ผูกด้วยไมตรี หรือว่าเมตตา ดังที่ท่านกล่าวว่า คนในโลกเราใครจะผูกมัดไว้ได้ แม้ใช้เหล็กขนาดเท่าต้นตาลก็มีอาจผูกให้แน่นหนาได้ ใช้มนตร์คาถามิมนาก็เสื่อม แต่หากใช้ ไมตรีผูกไว้ก็จะผูกได้มั่นคงแน่นหนาตลอดไปดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๑๐๑)ใครจักผูกโลกแม้ รัตริง
เหล็กเท่าลำตาลตรึง ไปหมั้น
มนตร์ยาผูกนานหิง หายเสื่อม
ผูกเพื่อไมตรีนั้น แน่นเท่าวันตาย

๓.๙ วิธีการเอาชนะคนอื่น

วิธีการที่จะเอาชนะคนอื่นนั้นทางกายนั้นทำไม่ได้ง่ายนัก แต่ในคติธรรม ท่าน

สอนให้รับมือกับคนประเภทต่างด้วยคุณธรรม เช่น รับมือกับคนโกรธงายด้วยน้ำใจไมตรี กับคนชั่วต้องเอาความดีเข้าสู่ คนโลภถ้าให้ทรัพย์ก็เอาชนะได้ จะเอาชนะคนไม่ซื่อก็ด้วยความสัตย์จริงดังที่โคลงโลกนิ กล่าวว่า

(๑๐๔) ผจญคนโกรธด้วย ไมตรี
ผจญหมู่ทรชนดี ต่อตั้ง
ผจญหมู่โลภงมมี ทรัพย์แผ่ อวยนา
จัญอสัตย์จยัง ต่อด้วยสัตยา

๓.๑๐ มิตรดีและมิตรไม่ดี

ในโลกนี้ มีบุคคลที่เรียกว่ามิตรนั้นอยู่มากมาย มีทั้งมิตรที่ดีและมิตรที่ไม่ดี ลักษณะของมิตรดีหรือมิตรไม่ดีนั้น ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีกล่าวไว้หลายสูตร ในโคลงโลกนิติก็เช่นกัน กวีได้ยกเอาประเด็นที่สำคัญมากล่าว เช่น จงรู้ให้ดีว่า รักสนิทสนมกันเหมือนพี่น้องท้องเดียวกัน อย่างหนึ่งช่วยปกปิดความลับให้อย่างหนึ่ง ช่วยป้องกันความชั่วร้ายอย่างหนึ่ง มิตรอย่างนี้ท่านจึงว่าเป็นมิตรแท้ที่ดีเลิศ ในทางตรงกันข้าม ลับหลังเบียดบังพุดลปล้างบุญคุณ ต่อหน้ายกยอบุญคุณลึกล้นคบมิตรจิตเปรียบปูนเช่นนี้ เหมือนดั่งดื่มน้ำผึ้งคลุกเคล้ายาพิษ ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๒๐๘) มีมิตรจรงรอบรู้ รักสนิท
ดุจอุทรเด็ยวชิต ขอบหน้า
ความขำเงื่อนงำปิด ปิดเป่า
ท่านว่ามิตรนี้้อา เอกกล้าเหลือดี

๓.๑๑ ทรัพย์และความไม่มีทรัพย์

ความร่ำรวยนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ เพราะว่าคนที่ร่ำรวยนั้นมีคนนับหน้าถือตา มีบริวารมากมายแวดล้อมหน้าหลัง ส่วนความยากจน มีผลตรงกันข้ามคือ ไม่มีใครยอมรับนับถือ มีแต่คนดูหมิ่นเหยียดหยามแม้ว่าเขาจะมีชาติตระกูลที่ดีก็ตาม ก็ยังไม่มี

ใครให้ความสนใจ กวีได้กล่าวถึงผลของการมี
ทรัพย์และไม่มีทรัพย์ไว้ว่า แม้ว่าจะมีร่างกาย
ใหญ่โตเท่ากับภูเขา มีร่างกายสูงเท่ากับลำต้น
ตาลเจ็ดต้น มีความสามารถ แม้ว่าจะเกิดใน
ชาติตระกูลสูงด้วยยศศักดิ์ก็ตาม แต่พอเป็นคน
ไร้ทรัพย์สิน ทั่วโลกไม่มีใครเห็นความสำคัญ
เลย ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวไว้ว่า

(๑๓๗) แม้นมีตัวใหญ่เพียง ภูเขา
สูงเจ็ดลำตาลสา มารดแท้
พงศ์พันธุ์ เผ่าจันทรา สุริยศ ก็ดี
ครั้นไร้ทรัพย์แล้ ทัวหล้าฤเห็น

๓.๑๒ ปากทางแห่งความเสื่อม

ทางแห่งความเสื่อมนั้นมีอยู่หลาย
ประเภท ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมี พระสูตรที่
กล่าวถึงความเสื่อมโดยเฉพาะเรียกว่า ปราภาว
สูตร ส่วนในโคลงโลกนิติ กวีก็ได้กล่าวถึงทาง
แห่งความเสื่อมตามนัยแห่งปราภาวสูตรนั้นว่า
นรชนคนใดที่ทอดทิ้งพ่อแม่ ผู้อ่อนกำลังวังชา
ชราภาพ ขับไล่ไสส่งท่านไปอย่างไม่มีความ
เมตตาปราณี บุคคลเช่นนี้ไม่มีทางที่จะรอดพ้น
ภัยในนรก ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวไว้ว่า

(๒๑๔) คนใดละพ่อแม่ มารดา
อันทุพลชรา ภาพแล้ว
ขับไล่ไปมีปรา นินทร
คนตั้งนี้ฤแคล้ว คลาดพ้นภัยยัน

๓.๑๓ การแบ่งปันทรัพย์

การใช้จ่ายทรัพย์ที่ถูกต้องนั้นเป็น
สิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้มีความสุข ใน
โคลงโลกนิติ กวีได้กล่าวถึงวิธีการแบ่งทรัพย์ไว้
อย่างน่าสนใจไว้ว่า ทรัพย์สินนั้นควรจัด
แบ่งเป็นสี่ส่วน ส่วนที่หนึ่งเอาเก็บไว้ยาม
จำเป็น อีกสองส่วนแบ่งไว้ใช้ลงทุนในเรื่องการ
งาน ส่วนที่สี่นั้นใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการกินอยู่
เลี้ยงตนเอง ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวไว้ว่า

(๒๕๔) ทรัพย์มีสี่ส่วนไซ้ ปูนปั้น
ภาคหนึ่งพึงเก็บไว้
สองส่วนเบ็ดเสร็จสรรพการกิจ ใช้นา
ยังอีกส่วนควรให้ จ้างเลี้ยงตัวตน

๓.๑๔ บิดามารดาเป็นแบบอย่าง ของบุตร

โบราณท่านว่า แบบอย่างที่ดีดีกว่า
คำสอน ดังนั้น บิดามารดานั้นจึงถือว่าเป็น
แบบอย่างที่ดีของบุตร จริงอยู่ ถ้าพ่อเลว ลูกก็
ย่อมมีความหยาบช้าก้าวร้าว แม้ร้าย ลูกก็
พลอยปากร้ายไปด้วย แต่ถ้าพ่อแม่มีนิสัยใจ
คอเป็นคนดีงาม ลูกก็จะมีวาจาและกิริยาอัน
งดงามไปด้วย ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวไว้ว่า

(๔๗๔) แม่ต่ำบุตรเบิกถ้อย หยาบนา
พ่อต่ำบุตรกริยา ชั่วร้าย
พ่อต่ำแม่พงศา เสมอดจ กันนา
บุตรถ้อยถ้อยหยาบย้าย ยับทั้งกริยา

๓.๑๕ สุภาชิตวาจาและทุภาชิต วาจา

คำพูดดีทำให้ตัวเองได้ประโยชน์
แต่คำพูดที่ไม่ดีทำให้ตัวเองได้รับทุกข์ ในโคลง
โลกนิติ กวีได้ยกเอาตัวอย่างของวาจาที่เป็น
สุภาชิตและวาจาที่เป็นทุภาชิตไว้ดังนี้ นก
แสก นกเค้าแมว กา นกทิ้งทูต อุฐู ลา และล่อ
สัตว์เหล่านี้ถือว่าเป็นสัตว์ที่อับมงคล เมื่อเสียง
ร้องแล้วก็เป็นเสียงอันชั่วร้าย หรือเป็น
ลางร้าย ฟังดูก็ไม่ไพเราะ เปรียบเหมือนคำพูด
คำจาของคนเลวคนชั่วนั่นเองในทางกลับกัน
นกแขกเต้า นกดูเหว่า นกแก้ว นกกระเรียน
หงส์ และ นกยูง สัตว์เหล่านี้เมื่อขันก็มีเสียงอัน
ไพเราะ เหมือนถ้อยคำอันนุ่มนวลอ่อนหวาน
น่าฟังของคนดีนั่นเอง ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าว
ไว้ว่า

(๒๔๕) นกแสกสกุนโทษเค้า กูกา
ทิ้งทูดูรูอิกลา ล่อร้อง
เสียงประทุษฐุภาษา หินโหด
ฟังบ่เพราะหูพร้อม ดุจถ้อยทรชน

๓.๖ ความเป็นอยู่ที่พอเพียง

การเป็นอยู่อย่างพอเพียงเป็นประโยชน์ในภพปัจจุบันที่ผู้อยู่ครองเรือนจะได้รับ ในที่นี้ กวีสอนให้เห็นว่า คนเรานั้นเห็นท่านพึงมีทรัพย์สินมาก อย่าเคลิบเคลิ้มฝัน เรายากจน หากใจดีมีปัญญา อย่าเกียจคร้านอุตสาหะพยายามทำการงาน เอาเยี่ยงอย่างเพื่อนบ้านที่เขาขยันทำมาหากินอย่าทอดอวดดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๑๘๗) เห็นท่านมืออย่าเคลิ้ม ใจตาม
เรายากหากใจงาม อย่าคร้าน
อุตสาหะพยายาม การกิจ
เอาเยี่ยงอย่างเพื่อนบ้าน อย่าท้อทำกิน

๓.๑๗ หน้าที่ของราชเสวก

ข้าราชการคือ คนที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้พระเจ้าแผ่นดิน มีหน้าที่สำคัญในการช่วยเหลือพระเจ้าแผ่นดิน ในโคลงโลกนิติได้กล่าวถึงหน้าที่ของ ข้าราชการไว้ว่า ราชเสวกควรตั้งใจไว้ว่า กษัตริย์ไม่ใช่สหายของตัวเอง กษัตริย์ ไม่ใช่คู่หูของตัวเอง ไม่ควรดูหมิ่นพระองค์ ให้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ เหมือนที่กระทำต่อหน้า เทิดทูนพระองค์ ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๕๓๒) เสวกวางจิตไว้ ฤวาย
ท้าวไปเป็นสหาย แห่งข้า
ท้าวปคู่เคยหมาย มากหมิ่น ควรฤ
จงรักภักดีตั้งหน้า นอบไหว้ทูลละออง

๓.๑๘ คุณสมบัติของนายผู้นำ

คนที่จะเป็นนายหรือว่าผู้นำนั้น จำเป็นต้องมีคุณลักษณะสำคัญที่จำเป็นในการปกครองคนอื่น ในที่นี้กวีได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินนั้น ควรรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ว่าอะไรทำแล้วและยังไม่ได้ทำ คนที่เป็นคนพาลควรข่มก็ข่ม คนที่เป็นคนดีควรยกย่องก็ยกย่องให้รางวัลแก่เขาดังที่โคลงโลกนิติกล่าวว่า

(๕๒๓) นรินทรพึงรอบรู้ สรรพสรรพ
การก่อนบ่กอบทัน เท่ารู้
ชาติทรพลพันธุ์ ควรข่ม ข่มพ่อ
ควรยกยกย่องผู้ ชอบให้รางวัล

๓.๑๙ ทานการให้และความตระหนี่

การให้ทานและความตระหนี่เป็นสิ่งที่ต้องกันข้ามกัน เป็นความจริงที่ว่า ก่อนที่คนเราจะให้ทานได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เขาจะต้องกำจัดความตระหนี่ของตนเองเสียก่อน ดังที่ท่านกล่าวไว้ในโคลงบทหนึ่งว่า เมตตาเป็นเครื่องเตือนจิตใจให้คนอื่นหวังมาพึ่งพิง ความเกลียดชังเป็นสิ่งที่ทำให้คนหน่ายห่างกันทั่วหน้า ทานเป็นยาพิษะที่เพิ่มเกียรติยศตระหนี่เป็นเหมือนกับตนกำพราที่พราจากจากชุมนุมชน ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๕๒๘) ทานแท้ยารักเรื่อง จำรูญ
ตระหนี่ยาพิษพูน โทษพ้อง
ทานยายศยั้งมูล มากสุข เสวยพ้อ
ตระหนี่ยาขุ่นข้อง คับแค้นเข็ญใจ

๒๐ สถานที่ควรอยู่และไม่ควรอยู่

การอยู่ในสถานที่อันสมควรย่อมทำให้บุคคลเจริญก้าวหน้าได้ แต่ในทางกลับกัน การอยู่ในสถานที่อันไม่สมควรย่อมจะทำให้คนเราเสื่อมทรามลง ทั้งในการการงาน

การศึกษา คุณธรรมจริยธรรม ในโคลงโลกนิติ กวีได้กล่าวถึงสภาพของสถานที่ไม่ควรอยู่และควรอยู่ไว้หลายประเด็น ยกตัวอย่างเช่น บ้านเมืองใดไร้กษัตริย์ ไร้นักปราชญ์ผู้มีปัญญา รอบรู้ ไร้คนมั่งมีที่ยินดีทำบุญทำกุศล ไร้ทั้งน้ำ และหมอรักษาโรค เมืองเช่นนั้น ย่อมมีภัยอันตรายไม่น้อยอยู่อาศัยเป็นอย่างยิ่ง ดังที่โคลงโลกนิติ กล่าวว่า

(๕๑๗) ผู้เพ็ญพิตรผู้ปราชญ์ ปรีดา
กษัตริย์แพทยา แม่น้ำ
ห้ำสิ่งบสึบถา วรที่ ไตแธ
ท้องที่นั่นชั่วช้า ขอบย้าอย่าเม

๔. สรุป

โคลงโลกนิตินี้ เป็นภาษิตที่นับถือกันมาช้านาน คำโคลงทุกบทล้วนเป็นคติธรรมอันลึกซึ้ง ซึ่งเปรียบเสมือนภาษิตเตือนใจในหลากหลายด้าน มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตในสังคมในด้านเป็นแบบอย่างที่ดีสามารถนำมา

เป็นข้อคิดเตือนใจ โดยนำมาเป็นประโยชน์ต่อการประพฤติปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตทั้งในยุคปัจจุบันนี้และยุคหน้า ครอบคลุมวิธีการดำเนินชีวิตในทุกด้าน โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในโลกนิติเข้ามาเป็นข้อปฏิบัติ

บทความที่แสดงมานี้ เป็นเพียงการหยิบยกบ้างประเด็นจากงานวิจัยมาอธิบายเท่านั้น เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับหลักการทางพระพุทธศาสนา เมื่อเราทราบแนวทางพฤติกรรมและหลักปฏิบัติสำหรับคนในสังคมตามแนวปรัชญาสังคมเชิงพุทธ ก็สามารถนำแนวคิดที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการวิจัยต่อไปได้ นอกจากนี้สามารถนำผลวิจัยไปบูรณาการการเรียนการสอนวิชาจริยธรรมกับการดำเนินชีวิตได้

บรรณานุกรม

- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.
- จินดา จันทร์แก้ว (ผู้แปล). ปรัชญาสังคมแนวพุทธ. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. โคลงโลกนิติ การศึกษาที่มา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๘.
- เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. โคลงโลกนิติ. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. สังคมปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒.

วิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ กรม, **ประชุมโคลงโลกนิติ.** กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรม

วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓.

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีแล้ววรรณกรรมศาสนา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

ศ.คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย.**พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

